

ابویمن خُریم بن فاتک: از شهیدان

أحد

خُریم بن اَخرَم بن شداد بن عمرو بن فاتک بن اَزْدی معروف به خُریم بن فاتک^۱ یکی از سه صحابی مکنّا به ابویمن و مشهورترین آن‌هاست. کینه‌های دیگر او ابو عبدالله^۲ و ابویحیی^۳ است. درباره خانواده و نسب او اختلاف بسیار است. برخی او را فرزند عمرو بن جَموح خَزرجی^۴ یا غلام وی^۵ دانسته‌اند. او از راویان احادیث پیامبر ﷺ^۶ و نیز از شرکت‌کنندگان در جنگ بدر همراه برادرش سیره^۷ و از شهیدان احد دانسته شده است.^۸ آورده‌اند که به نوعی عارضه پوستی (برص) مبتلا بوده است.^۹ رسول خدا ﷺ^{۱۰} او را به سب دستگیری‌اش از بیماران و مستمندان دعا کرده است.^{۱۱}

درباره چگونگی اسلام آوردنش داستانی

و الملوك): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، اعلامی، ۱۴۰۳ق؛ **جمهرة انساب العرب**: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ **السيرة النبویه**: ابن هشام (م. ۲۱۸ق.)، به کوشش السقاء و دیگران، بیروت، المكتبة العلمیه؛ **شرح نهج البلاغه**: ابن ابی‌الحدید (م. ۶۵۶ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۷۸ق؛ **الطبقات الکبری**: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار صادر؛ **فتح القدير**: الشوکانی (م. ۱۲۵۰ق.)، عالم الکتب؛ **الکامل فی التاریخ**: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۵ق؛ **مجمع الزوائد**: الهیثمی (م. ۷۳۵ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۰۲ق؛ **المحبّر**: ابن حبیب (م. ۲۴۵ق.)، به کوشش ایلزه لیختن شتیتیر، بیروت، دار الآفاق الجدیده؛ **المستدرک علی الصحیحین**: الحاکم النیشابوری (م. ۴۰۵ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ **المغازی**: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونسن، بیروت، اعلامی، ۱۴۰۹ق؛ **المفصل**: جواد علی، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۹۷۶م؛ **الملل و النحل**: الشهرستانی (م. ۵۴۸ق.)، به کوشش سید کیلانی، بیروت، دار المعرفه، ۱۳۹۵ق؛ **المنتظم**: ابن جوزی (م. ۵۰۸ق.)، به کوشش نعیم زرزور، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق؛ **المنمق**: ابن حبیب (م. ۲۴۵ق.)، به کوشش احمد فاروق، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۰۵ق.

سید محسن امیری

۱. الطبقات، ج ۶ ص ۴۸؛ الاصابه، ج ۲، ص ۲۷۶.
۲. الاغانی، ج ۱۱، ص ۲۵۳.
۳. المعجم الکبیر، ج ۴، ص ۲۰۵.
۴. تهذیب الاسماء، ج ۱، ص ۲۴۶؛ الاصابه، ج ۲، ص ۲۳۶.
۵. الاستیعاب، ج ۲، ص ۴۵۲.
۶. السیره النبویه، ج ۲، ص ۱۲۶.
۷. المعجم الکبیر، ج ۴، ص ۲۰۵-۲۰۹؛ المیسوط، ج ۸، ص ۱۶۴.
۸. اسد الغابه، ج ۵، ص ۲۴.
۹. السیره النبویه، ج ۲، ص ۱۲۶؛ اسد الغابه، ج ۵، ص ۲۴.
۱۰. المجتبر، ص ۳۰۲.
۱۱. انساب الاشراف، ج ۱۱، ص ۱۹۷؛ الفائق، ج ۳، ص ۲۹-۳۰.

می‌کند و آن را مدفن هشت تن از شهدای احد، از جمله ابوایمن و عمرو بن جموح، می‌داند که نزدیک آن، چشمه‌ای جاری بوده است.^{۱۰}

گزارش‌های مربوط به سه ابوایمن صحابی در منابع با یکدیگر آمیخته‌اند و نمی‌توان به صورت قطعی گزارش‌های هر یک را تفکیک کرد. آن دو صحابی دیگر، یکی رباح غلام سیاه‌پوست رسول خدا ﷺ است که مؤذن پیامبر بود^{۱۱} و دیگری سُفیان بن وهب که به عُفان بن وهب تصحیف شده و متوفای ۴۸ یا ۸۲ق. است.^{۱۲} در این گزارش‌ها از حضور ابوایمن در رخداد صلح خُدیبه^{۱۳}، اسلام آوردنش در روز فتح مکه^{۱۴}، حضور او در دمشق و مدفون شدنش در قبرستان باب الصغیر آن شهر^{۱۵} سخن به میان آمده است. پیداست که تنها گزارش‌هایی را می‌توان درباره او محتمل دانست که با ایمان او پیش از جنگ بدر و شهادتش در جنگ احد سازگار باشند. می‌توان گزارش‌های مربوط به ابوایمن پس از رحلت پیامبر ﷺ همچون شرکت در

عجیب نقل شده است. گویند: برای یافتن شتر گمشده‌اش به جنیان پناهنده گشت و در پی دیدار با فرستاده پیامبر ﷺ به سوی جنیان نجد مسلمان شد.^۱ برخی بر این باورند که آیه شش سوره جن/۷۲ که پناه بردن به جنیان را مایه گمراهی دانسته، ناظر به این سنت جاهلی است.^۲ این دیدار در «أبرق العزاف» رخ داد که مکانی بلند و دارای سنگ و گل و ریگ (أبرق)^۳ بود و گمان می‌بردند هیاهوی جنیان در آن بسیار شنیده می‌شود (عزاف).^۴ این محل در فاصله ۱۲ میلی مدینه به سوی بصره^۵ و متعلق به بنی‌آسد بود.^۶

برخی او را از موالی عمرو بن جموح^۷، دیگر شهید جنگ احد، دانسته‌اند. با آن که جز قبر حمزه سیدالشهداء، قبور دیگر شهیدان احد معین نبوده^۸ و تنها سنگ‌نوشته‌ای مکان عمومی دفن شهدا را مشخص می‌کرده^۹، گزارشی از سده دهم در دست است که به مکانی بلند در بخش غربی مرقد حمزه اشاره

۱. الهوائف، ص ۷۱؛ بحار الانوار، ج ۶۰ ص ۳۰۵.

۲. تاریخ دمشق، ج ۱۶، ص ۳۴۸.

۳. تاریخ الاسلام، ج ۲، ص ۶۱۷.

۴. العین، ج ۱، ص ۳۶۰.

۵. معجم البلدان، ج ۱، ص ۶۸.

۶. البلدان، ص ۹۰؛ معجم قبائل العرب، ج ۱، ص ۲۱.

۷. السیره النبویه، ج ۲، ص ۱۲۶؛ اسد الغابه، ج ۵، ص ۲۴.

۸. خلاصه الوفاء، ج ۲، ص ۱۱۸.

۹. الدرّة التّمینه، ص ۲۱۳.

۱۰. خلاصه الوفاء، ج ۲، ص ۱۱۸.

۱۱. المجتبر، ص ۱۲۸؛ انساب الاشراف، ج ۲، ص ۱۲۷.

۱۲. البداية و النهایه، ج ۹، ص ۴۴.

۱۳. الاصابه، ج ۲، ص ۲۳۶.

۱۴. اسد الغابه، ج ۱، ص ۶۰۷.

۱۵. تاریخ دمشق، ج ۲، ص ۴۱۹.

جنگ صفین^{۱۵} به رغم پیشنهاد معاویه برای حکومت او بر فلسطین^{۱۶} و نیز در مقابل، سرودن اشعاری در رثای معاویه^{۱۷} و برقراری روابط دوستانه با امویان به ویژه بنی مروان.^{۱۸} نیز در دمشق مسجدی به وی منسوب است.^{۱۹}

◀ منابع

الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش عادل احمد عبدالموجود وعلی محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۴۱۵ق؛ الاغانی: ابوالفرج اصفهانی (م. ۳۵۶ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۵ق؛ انساب الاشراف: بلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش سهیل زکار و ریاض زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ بحار الانوار: مجلسی (م. ۱۱۰ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ البدایة و النهایه: ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۷ق؛ البلدان: ابن الفقیه (م. ۳۶۵ق.)، به کوشش یوسف الهادی، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۱۶ق؛ تاریخ الاسلام: ذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۱۳ق؛ تاریخ مدینة دمشق: ابن عساکر (م. ۵۷۱ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ق؛ تهذیب الاسماء: محیی الدین نووی (م. ۶۷۶ق.)، به کوشش مصطفی عبدالقادر، مصر، ادارة الطباعة المنیره؛

فتح شام و پذیرفتن مسئولیت تقسیم اموال در دمشق^۱، سکونت در کوفه^۲، دمشق^۳ یا رقه^۴، رویکرد بیطرفانه در جنگ‌های جمل و صفین و حضور نیافتن در آن‌ها^۵، حمایت از امام علی (ع) در امین نشمردن ابوموسی اشعری در ماجرای حکمیت^۶ و درگذشت به سال ۴۸ق.^۷ در دوره خلافت معاویه^۸ یا سال ۸۲ق.^۹ را مربوط به دو ابویمن دیگر به ویژه ابویمن خولانی دانست که برخی او را از تابعین به شمار آورده‌اند، نه از صحابه.^{۱۰}

درباره فرزندش ایمن گفته‌اند که صحابی^{۱۱} و شاعر^{۱۲} بوده و پس از رحلت رسول خدا (ص) تحولات سیاسی مختلف را تجربه کرده است که از آن جمله است: ستودن بنی هاشم^{۱۳} و تقبیح عبدالله بن زبیر^{۱۴*} در اشعارش و دلسرد کردن سپاهیان معاویه از شرکت در

۱. تاریخ دمشق، ج ۱۶، ص ۳۴۴.

۲. النقات، ج ۳، ص ۱۱۴.

۳. تاریخ دمشق، ج ۱۶، ص ۳۴۰.

۴. الاصابه، ج ۲، ص ۲۳۶.

۵. الاغانی، ج ۲۰، ص ۴۲۱.

۶. الفتوح، ج ۴، ص ۱۹۹؛ بحار الانوار، ج ۳۳، ص ۳۱۴.

۷. الوافی بالوفیات، ج ۱۳، ص ۱۸۹.

۸. تاریخ دمشق، ج ۱۶، ص ۳۵۴.

۹. الاصابه، ج ۳، ص ۱۱۰.

۱۰. تاریخ دمشق، ج ۲۱، ص ۳۶۴.

۱۱. اسد الغابه، ج ۱، ص ۱۸۸.

۱۲. الاغانی، ج ۲۰، ص ۴۲۵.

۱۳. الاغانی، ج ۲۰، ص ۴۲۳.

۱۴. انساب الاشراف، ج ۴، ص ۴۲.

۱۵. انساب الاشراف، ج ۴، ص ۴۲.

۱۶. وقعة صفین، ص ۵۰۳.

۱۷. انساب الاشراف، ج ۵، ص ۱۵۷.

۱۸. انساب الاشراف، ج ۶، ص ۳۰۴، ۳۳۳.

۱۹. تاریخ دمشق، ج ۲، ص ۲۸۹.

ابوایوب انصاری: صحابی و میزبان

رسول خدا ﷺ در مدینه

خالد بن زید بن کلب، مشهور به «ابوایوب انصاری» از بنی نجار، تیره‌ای از قبیله خزرج، است.^۱ بدان سبب که نسب انصار به قبیله اُزد می‌رسد، وی را ابوایوب اُزدی نیز خوانده‌اند.^۲ مادرش هند^۳ یا زهرا، دختر سعد بن قیس بن عمرو، از خزرج است.^۴ یکی از همسرانش ام ایوب دختر قیس بن سعد بن قیس^۵ خزرجی^۶ دختر دایمی ابوایوب بود.^۷ همسر دیگریش ام حسن دختر زید بن ثابت بود.^۸ از گذشته وی پیش از اسلام گزارشی در دست نیست.

◀ ابوایوب و پیامبر ﷺ: ابوایوب در سال

سیزدهم بعثت، همراه کسانی از یربیان، در مراسم حج، در پیمان دوم عقبه با رسول خدا ﷺ بیعت کرد.^۹ با هجرت ایشان به یثرب، ابوایوب

الثقات: ابن حبان (م. ۳۵۴ق.)، بیروت، دار الفکر، ۴۲۰ق؛ خلاصة الوفاء باخبار دار المصطفى: سمهودی (م. ۹۱۱ق.)، قاهره، مكتبة الثقافة، ۴۲۷ق؛ الدرّة الثمينة فی اخبار المدينة: محمد بن محمود بن الحسن بن النجار (م. ۴۳۳ق.)، مركز بحوث و دراسات المدينة المنورة، ۴۲۷ق؛ السيرة النبوية: ابن هشام (م. ۲۱۸ق.)، به كوشش المصطفى السقا و دیگران، بیروت، دار المعرفة؛ الطبقات الكبرى: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار صادر؛ الفائق فی غریب الحدیث: جار الله الزمخشري (م. ۵۳۸ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۴۱۷ق؛ الفتوح: ابن اعثم (م. ۳۱۴ق.)، به كوشش علی شیری، بیروت، دار الاضواء، ۴۱۰ق؛ العین: الفراهیدی (م. ۱۷۰ق.)، به كوشش المخزومی و السامرائی، دار الهجرة، ۴۰۹ق؛ المبسوط: الطوسی (م. ۴۶۰ق.)، به كوشش محمد باقر بهبودی، المكتبة المرتضوية، ۱۳۵۱ش؛ المحرر: ابن حبيب (م. ۲۴۵ق.)، به كوشش ایلزه لیختن شتیتر، بیروت، دار الآفاق الجديده؛ معجم البلدان: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ المعجم الكبير: الطبرانی (م. ۳۶۰ق.)، به كوشش حمدی عبدالمجید السلفی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۵ق؛ معجم قبائل العرب: عمر كحاله، بیروت، الرساله، ۴۱۴ق؛ الوافی بالوفیات: الصدقی (م. ۷۶۴ق.)، به كوشش الانزوی و ترکی مصطفی، بیروت، دار احیاء التراث، ۱۴۲۰ق؛ وقعة صفین: نصر بن المزاحم (م. ۲۱۲ق.)، به كوشش عبدالسلام، قاهره، مؤسسة العربية الحدیثه، ۱۳۸۲ق؛ الهواتف: ابن ابی الدنيا (م. ۲۸۱ق.)، مؤسسة الكتاب الثقافیه، ۱۴۱۳ق.

حامد قرائتی

۱. الكنى، ص ۸۹؛ اللباب، ج ۳، ص ۱۵۳.
۲. السيرة النبوية، ج ۲، ص ۳۵۲؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۲۸۰-۲۸۱.
۳. الاصابه، ج ۷، ص ۲۹.
۴. الثقات، ج ۳، ص ۱۰۳؛ اسد الغابه، ج ۲، ص ۱۲۱.
۵. الطبقات، ابن سعد، ج ۳، ص ۳۶۹.
۶. الطبقات، ابن سعد، ج ۸، ص ۴۴۸؛ تاريخ المدينة، ج ۱، ص ۲۳۵.
۷. اسد الغابه، ج ۵، ص ۵۶۸؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۶۲.
۸. تقريظ التهذيب، ج ۲، ص ۶۶۴.
۹. الطبقات، ابن سعد، ج ۳، ص ۴۸۴؛ الطبقات، خليفه، ص ۴۳۸.
۱۰. السيرة النبوية، ج ۲، ص ۳۱۳؛ الطبقات، ابن سعد، ج ۳، ص ۴۸۴.